O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA'LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI

TOSHKENT DAVLAT SHARQSHUNOSLIK UNIVERSITETI

"SCIENCE AND INNOVATION" XALQARO ILMIY JURNALI

"BARQAROR IQTISODIY O'SISH: YASHIL IQTISODIYOT TAMOYILLARI VA AMALIYOTLARINI INTEGRATSIYALASH" MAVZUSIDAGI XALQARO ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI MATERIALLAR TO'PLAMI
2025-YIL 12-APREL

COLLECTION OF MATERIALS OF THE INTERNATIONAL SCIENTIFIC-PRACTICAL CONFERENCE "SUSTAINABLE ECONOMIC GROWTH: INTEGRATING GREEN ECONOMY PRINCIPLES AND PRACTICES"
APRIL 12, 2025

Tashkent 2025

Mundarija / Contents

1 Abdurahmonov Kalandar Xoldarovich. [illegible] — 6
2 Gaziyeva Sabiya Sulaimonkulovna. YEVROPA ITTIFOQIDA BARQAROR RIVOJLANISH MAQSADLARI — 11
3 Yusufova Mehri Xasanovna, Arifjonov G'ulomjon To'rajonovich. MARKAZIY OSIYO MAMLAKATLARINING TRANSPORT IMKONIYATLARI — 20
4 Abdurahmonova Nigora. ЗЕЛЕНАЯ ЭКОНОМИКА И ТРАНСФОРМАЦИЯ РЫНКА ТРУДА: АНАЛИЗ ГЛОБАЛЬНЫХ ТЕНДЕНЦИЙ — 33
5 Muhina Bahromova G'afur qizi. THE ROLE OF ECONOMIC INTEGRATION IN TRANSFORMING THE ENERGY SECTOR IN CENTRAL ASIA — 46
6 Mushtaru Kamilova. SUSTAINABLE ECONOMIC GROWTH AND NATIONAL INNOVATION SYSTEM IN THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN — 55
7 Muhammad Kamran Ali, Dr. Liga Peiseniece, Dr. Elina Mikelsone. ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN GREEN HUMAN RESOURCE MANAGEMENT: UNDERSTANDING THE MEDIATING ROLE OF EMPLOYEE ENGAGEMENT IN ACHIEVING ENVIRONMENTAL SUSTAINABILITY — 64
8 Aziza Alikuvaliyeva Muxammadali qizi. YASHIL [illegible] VA INVESTITSIYALAR — 72
9 Alimova Farhanoza, Alimova Zarrona, Dr. Imran Nawaz. BALANCING GROWTH AND SUSTAINABILITY: THE ROLE OF THE GREEN ECONOMY IN MITIGATING CLIMATE-INDUCED ECONOMIC RISKS — 89
10 Erkaboyev Abdulaziz Baxromovich. BARQAROR IQTISODIY O'SISHNING DINAMIK TAVSIFI — 102
11 Isamova Nilufar Axmatalievna. THE ROLE OF UNIVERSITIES IN EDUCATION CLUSTERS IN SUSTAINABLE DEVELOPMENT — 119
12 Mustafaeva Kamola Alisherovna. YASHIL INVESTITSIYALARNING IQTISODIYOTDAGI O'RNI — 127
13 Nozima Khakberdieva. SMART CITIES: INTEGRATING INNOVATION, SUSTAINABILITY, AND URBAN DEVELOPMENT — 135
14 Rasmatov Temur Shoydulloyevich. BARQAROR RIVOJLANISH SHAROITIDA O'ZBEKISTONDA INVESTITSIYA MUHITI VA UNING TAHLIQI SANOAT RIVOJLANISHIGA TA'SIRI — 141
15 Yunusova Mafiuna Baxodirovna. [illegible] RIVOJLANAYOTGAN MAMLAKATLAR [illegible] TA'SIRI — 157
16 Mardonov Shohrukh Shuhrat o'g'li. MINTAQAVIY IQTISODIY RIVOJLANISHDA GLOBALLASHUVLARNING ROLI: XORIJIY TAJRIBA VA O'ZBEKISTON — 171
17 Yunusova Dildora. SUSTAINABLE ECONOMIC GROWTH: INTEGRATING GREEN ECONOMY PRINCIPLES THROUGH DIGITAL TECHNOLOGIES — 180
18 Ibramikova Nodira Yuldashevna, Ivanov Ivanovich. MINTAQAVIY HAMKORLIK VA YASHIL IQTISODIY TASHABBUSLAR — 191
19 Rafiz Muhammad Awais, Muhammad Nashit Farooq, Dr. Imran Nawaz. THE MECHANISM FOR MEASURING THE GAP BETWEEN THE STRATEGIC PLAN AND THE GOALS OF VISION 2030 — 205
20 Saberov Zulfiqar. POLICY HARMONIZATION AND GREEN ECONOMIC TRANSFORMATION — 221
21 Tehmina Rafi, Tasha Rafi. IMPACT OF BOARD GENDER DIVERSITY, FOREIGN OWNERSHIP, AND OWNERSHIP CONCENTRATION ON CORPORATE FINANCIAL DECISIONS AND FIRM VALUE: EVIDENCE FROM THE TEXTILE SECTOR OF PAKISTAN — 235
22 [illegible]. О ПРОДВИЖЕНИИ ЭКОЛОГИЧЕСКИХ, СОЦИАЛЬНЫХ И УПРАВЛЕНЧЕСКИХ ПРАКТИК (ESG) В НОВОМ УЗБЕКИСТАНЕ — 241
23 [illegible]. СОЦИАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ И ВЛИЯНИЕ ЗЕЛЕНОЙ ЭКОНОМИКИ НА РАЗВИТИЕ ЧЕЛОВЕКА НА ПРИМЕРЕ УЗБЕКИСТАНА — 267
24 Sultonova Sevinch Nusim qizi. YASHIL IQTISODIYOTNING INSON TARAQQIYOTIGA TA'SIRI — 275
25 [illegible] o'g'li. THE ROLE OF INNOVATIONS AND TECHNOLOGIES IN GREENING ENTERPRISES AS THE CORE COMPONENT OF THE ECONOMY — 279
26 Pulatova Dilshoa Abdusalomovna, [illegible]. MARKAZIY OSIYO MAMLAKATLARIDA YASHIL IQTISODIYOT [illegible] — 288
27 [illegible] o'g'li. YUQORI MALAKALI MUTAXASSISLAR MIGRATSIYASIGA TA'SIR ETUVCHI OMILLAR — 296
28 G'ulomjon Arifjonov. TURIZM SOHASINI RIVOJLANTIRISHDA XAVFSIZLIKNI [illegible] MEXANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH YO'LLARI — 303
29 [illegible]. РЕГИОНАЛЬНОЕ СОТРУДНИЧЕСТВО И ИНИЦИАТИВЫ В ОБЛАСТИ ЗЕЛЕНОЙ ЭКОНОМИКИ — 311
30 [illegible]. "YASHIL IQTISODIYOT" O'ZBEKISTON BARQAROR RIVOJLANISHINING MUHIM [illegible] — 324
31 [illegible]. ВОПРОСЫ ОБЕСПЕЧЕНИЯ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ НА ОСНОВЕ ЗЕЛЕНОЙ ЭКОНОМИКИ В УЗБЕКИСТАНЕ — 331
32 [illegible]. РОЛЬ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА В ЭКОНОМИКЕ ДЛЯ РЕШЕНИЯ ЗАДАЧ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ И ЭКОЛОГИИ — 336
33 [illegible]. ЭВОЛЮЦИЯ КОНЦЕПЦИЙ БЕДНОСТИ — 343
34 [illegible]. [illegible] ИНТЕЛЛЕКТУАЛ МИГРАЦИЯНИНГ ДРАЙВЕРИ СИФАТИДА — 352
35 [illegible] o'g'li. EKOLOGIK MIGRANTLARNING HIMOYA QILISHNING XALQARO HUQUQIY ASOSLARI — 364
36 [illegible] o'g'li. KICHIK VA O'RTA BIZNES [illegible] ZONALARINING O'RNI — 379
37 Odintsova Tatyana. ACCOUNTING AS AN INFORMATION SYSTEM FOR SUSTAINABILITY: ENHANCING TRANSPARENCY AND DRIVING DEVELOPMENT — 386
38 Khan Shiraz. GREEN ECONOMIC POLICIES ROLE IN ACHIEVING SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOALS — 402
39 Muhammad Kid Balbas. A SUSTAINABILITY INDEX FOR CIRCULAR ECONOMY IN UZBEKISTAN: MEASURING ENVIRONMENTAL, SOCIAL, AND ECONOMIC PERFORMANCE — 411
40 Khilola Sultonova. BUILDING AN APPROPRIATE RECYCLING SYSTEM FOR UZBEKISTAN — 419
41 [illegible]. РЫНОК ТРУДА В УСЛОВИЯХ ФОРМИРОВАНИЯ ЗЕЛЕНОЙ ЭКОНОМИКИ: ВЫЗОВЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ — 427

MARKAZIY OSIYO MAMLAKATLARIDA YASHIL IQTISODIYOT DASTURLARI

[1]Pulatova Dildora Abdushukrovna, [2]Azizova Nazira Toxtayevna
[1]TDIU professor-oʻqituvchilarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish tarmoq markazi boʻlim boshligʻi
[2]TDShU dotsenti

https://doi.org/10.5281/zenodo.15194316

Annotatsiya. Mazkur maqolada Markaziy Osiyo mamlakatlarida yashil iqtisodiyotga oʻtish boʻyicha amalga oshirilayotgan dasturlar, ularning iqtisodiy va ekologik ta’siri, mavjud muammolar va istiqbollar tahlil qilingan. Yashil texnologiyalar, qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanish, resurslardan samarali foydalanish va ekologik barqarorlikni ta’minlash boʻyicha olib borilayotgan strategiyalar ilmiy-uslubiy yondashuv asosida oʻrganildi.

Kalit soʻzlar: yashil iqtisodiyot, ekologik strategiya, qayta tiklanuvchi energiya, ekologik barqarorlik, Markaziy Osiyo.

Kirish

Soʻnggi oʻn yillikda dunyo miqyosida iqlim oʻzgarishi, resurslar tanqisligi va ekologik muammolarning keskinlashuvi yashil iqtisodiyotga oʻtishni global ustuvor yoʻnalish sifatida shakllantirdi. Yashil iqtisodiyot — bu iqtisodiy oʻsishni ekologik barqarorlik va resurslardan oqilona foydalanish bilan uygʻunlashtiruvchi yangi model boʻlib, u tabiiy muhitga minimal zarar yetkazgan holda iqtisodiy faoliyat yuritishga imkon yaratadi.

Markaziy Osiyo davlatlari — Oʻzbekiston, Qozogʻiston, Qirgʻiziston, Tojikiston va Turkmaniston — bu jarayonda muhim oʻrin tutadi. Mintaqa iqtisodiyotlari, asosan, xomashyo eksportiga bogʻlangan boʻlib, ekologik jihatdan sezuvchan hududlar hisoblanadi. Shu bois, bu davlatlar yashil iqtisodiyotga

o‘tishda nafaqat global ekologik xavfsizlikni ta'minlash, balki milliy iqtisodiy modelni diversifikatsiya qilish imkoniyatiga ega.

Bugungi kunda mintaqa davlatlari BMTning Barqaror rivojlanish maqsadlariga (BRM), Parij iqlim bitimiga va boshqa xalqaro tashabbuslarga qo‘shilgan holda, yashil energetika, chiqindilarni boshqarish, suv resurslarini tejash va ekologik ongni oshirish yo‘nalishlarida turli strategiyalarni ishlab chiqmoqda. Ushbu maqola mazkur davlatlarda yashil iqtisodiyot sohasida qabul qilingan dasturlarni solishtiradi, mavjud muammolarni tahlil qiladi hamda istiqboldagi rivojlanish yo‘nalishlarini aniqlaydi.

Tahlil va natijalar

Yashil iqtisodiyot — bu ekologik barqarorlik, energiya samaradorligi va resurslardan oqilona foydalanishni o‘z ichiga oluvchi iqtisodiy model bo‘lib, u nafaqat iqtisodiy o‘sishni ta’minlash, balki atrof-muhit muhofazasini ham ko‘zda tutadi. XXI asrda global miqyosda iqlim o‘zgarishi, resurslar tanqisligi va ekologik inqirozlarning kuchayishi yashil iqtisodiyotga o‘tishni har bir davlat uchun strategik zaruratga aylantirdi. O‘zbekiston ham ushbu yo‘nalishda faol harakatlarni boshlab, xalqaro majburiyatlarni o‘z zimmasiga olgan va milliy darajadagi muhim hujjatlarni qabul qilgan.

O‘zbekistonda yashil iqtisodiyotga o‘tish bo‘yicha bir nechta muhim rasmiy hujjatlar va tashabbuslar mavjud:

"Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi – 2022–2026" (PF-60-son, 28.01.2022). Bu strategiyada ekologik barqarorlik, qayta tiklanuvchi energiya manbalarini rivojlantirish, chiqindilarni boshqarish va atmosfera havosining sifati kabi yo‘nalishlar alohida ustuvor deb belgilangan.

“Qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanishni kengaytirish bo‘yicha 2024–2030-yillarga mo‘ljallangan chora-tadbirlar dasturi” tasdiqlandi. Bu qaror asosida 2030-yilgacha umumiy energiya ishlab chiqarishning 40 foizini

qayta tiklanuvchi manbalar tashkil etishi rejalashtirilgan.
Oʻzbekistonda yashil iqtisodiyotning asosiy yoʻnalishlari quyidagilardan iborat:
2023-yil yakuniga koʻra, mamlakatda ishlab chiqarilgan elektr energiyasining 10 foizga yaqini QTM hisobiga toʻgʻri keldi. Nurafshon, Zarafshon, Jizzax va Samarqandda quvvati 100–500 MVt boʻlgan quyosh va shamol elektr stansiyalari ishga tushirildi yoki qurilishi boshlandi. 2024–2030-yillarda jami 12 GVt qayta tiklanuvchi energiya quvvatlari qurilishi rejalashtirilgan.
Davlat idoralari, korxonalar va ijtimoiy soha obyektlarida LED texnologiyalar, issiqlik izolyatsiyasi va zamonaviy isitish tizimlari joriy etilmoqda. Energiya samaradorligiga oid davlat dasturlari orqali yillik yoʻqotishlar 8–10 foizga kamaytirilmoqda.
2022–2023-yillarda Toshkent shahri, Buxoro va Namangan viloyatlarida maishiy chiqindilarni ajratib yigʻish va qayta ishlash boʻyicha zamonaviy poligonlar barpo etildi. 2025-yilgacha maishiy chiqindilarning qayta ishlanish darajasi 27% dan 40% gacha yetkazilishi koʻzda tutilgan.
Qishloq xoʻjaligida tomchilatib sugʻorish texnologiyalari 2023-yilda 500 ming gektardan ortiq yer maydonlarida joriy etildi. Yevropa Ittifoqi, UNDP va boshqa xalqaro moliyaviy institutlar bilan hamkorlikda suv tejovchi texnologiyalarni joriy qilish boʻyicha 30 dan ortiq loyiha amalga oshirilmoqda.
Elektromobillar soni 2023-yilda 7 mingdan oshdi, 2025-yilgacha bu raqam 50 mingga yetkazilishi kutilmoqda. Toshkent shahrida 2022-yildan boshlab ekologik toza elektr avtobuslar harakatga keltirildi.
Shunga qaramay, yashil iqtisodiyotga oʻtishda qator muammolar saqlanib qolmoqda:
Mahalliy texnologik ishlab chiqarishning yetishmasligi;
Moliya manbalarining cheklanganligi va investorlar uchun toʻliq

kafolatlarning yo‘qligi;

Ekologik ta’lim va aholi o‘rtasida yashil madaniyatning pastligi;

Normativ-huquqiy baza va ekologik standartlarning rivojlanmaganligi.

2021-yil oktabr oyida Qozog‘iston hukumati “Yashil Qozog‘iston” milliy loyihasini amalga oshirishga kirishdi. Uning maqsadi aholi uchun ekologik barqaror yashash muhitini yaratish va mamlakatdagi ekologik vaziyatni yaxshilash. Ushbu formula atmosfera havosining sifatini yaxshilash, chiqindilarni samarali boshqarish, suv resurslaridan oqilona foydalanish, Balxash va Shimoliy Orol dengizining noyob ekotizimlarini va biologik xilma-xillikni saqlash, shuningdek, aholini ekologik tarbiyalash bo'yicha ishlarni nazarda tutadi. 2021–2025 yillar davomida ushbu muammolarni hal qilish uchun 1,413 milliard tenge miqdorida mablag‘ ajratildi.

Ta'kidlash joizki, BMTning 2023 yilga mo'ljallangan suv hisobotida keltirilgan ma'lumotlardan kelib chiqib, Qozog'istonda suv resurslarini saqlash masalasi ayniqsa dolzarb bo'lib bormoqda. Qozog'istonda er osti suvlarining kamayishi yiliga 100-200 kub kilometrga etadi, bu sug'orish va shahar suv ta'minoti uchun intensiv suv olish bilan bog'liq. Umuman olganda, Markaziy Osiyoda aholi jon boshiga qayta tiklanadigan suv resurslari (IRWR) qisqarishi kuzatilmoqda, bu esa jahon standartlari bo'yicha allaqachon past.

Qozog‘iston Respublikasi Hukumatining 2023-yil 22-sentabrdagi 828-son qarori bilan “Yashil Qozog‘iston” 2024-yil 1-yanvardan boshlab o‘z faoliyatini to‘xtatadi. Ushbu qarordan avval Oliy Hisob palatasining hisoboti e’lon qilingan bo‘lib, unda to‘qqizta milliy loyihadan yettitasi past samaradorlik, qolgan ikkitasi esa o‘rtacha samaradorlikka ega, degan xulosaga keldi. Yashil Qozog'istonga kelsak, Oliy Hisob palatasi rejaning 80% miqdorida moliyalashtirish mavjudligini va loyiha ko'rsatkichlariga 78% ga erishilganligini va loyiha samaradorligining pastligini qayd etdi.

Qirgʻiziston Respublikasi togʻli davlat boʻlib, hududining deyarli 90% dengiz sathidan 1500 m balandlikda joylashgan. Respublika hududining qariyb 30 foizini tekislik va vodiylar, 70 foizini baland togʻlar tashkil etadi, ular asosan Tyan-Shan togʻ tizmalariga mansub, nisbatan kichikroq qismi Pomirda joylashgan.
Qirgʻiziston Respublikasi oʻz hududi boʻyicha kichik davlat (dunyo yerlarining 0,13%) boʻlishiga qaramay, u ancha yuqori turlar xilma-xilligiga ega – dunyodagi flora turlarining taxminan 2% va fauna turlarining 3% dan ortigʻi, ayrim oʻsimlik va hayvon turlari endemik hisoblanadi.
Qirgʻiziston Respublikasining turlar xilma-xilligi turli ekotizimlardagi oʻsimliklar, viruslar, bakteriyalar va hayvon organizmlari bilan ifodalanadi va 26500 dan ortiq turni tashkil etadi.
Yashash muhitining parchalanishi va turlarning umumiy yashash maydonining qisqarishi, shuningdek antropogen ta'sirlarning biotsenologik oqibatlari turlar xilma-xilligining pasayishiga olib keladi. Shunday qilib, Qirgʻiziston Respublikasi Qizil kitobi roʻyxatiga noyob va yoʻqolib ketish xavfi ostida turgan hayvonlar va oʻsimliklarning 202 turi kiritilgan.
Oxirgi 100 yil ichida inson faoliyati natijasida ba'zi turlar butunlay yo'q bo'lib ketgan, boshqalari esa yo'q bo'lib ketish xavfi ostida. Yirik va oʻrta sutemizuvchilar faunasida 1 tur (yoʻlbars) yoʻqolib ketgan, 15 turi xavf ostida; qushlar faunasida - 4 tur yo'q bo'lib ketgan, 26 tur xavf ostida; florada yo'qotishlar kamroq; Bitta tur yo'q bo'lib ketdi, 56 tur yo'qolib ketish xavfi ostida. Hasharotlarning 150 ga yaqin turi va boshqa umurtqasiz hayvonlarning 30 dan ortiq turlari yoʻqolib ketish xavfi ostida, 2 turi esa Qirgʻiziston Respublikasida haqiqiy yoʻqolib ketgan deb hisoblanadi.
Ko'pgina hayvonlar turlarining ekotizimlar faoliyati va ularning barqaror mavjudligini saqlashdagi roli to'liq o'rganilmagan. Turlarning xilma-xilligini inventarizatsiya qilish va monitoring qilish tizimli ravishda, asosan, alohida

guruhlar uchun amalga oshirilmaydi.
Tabiiy ekotizimlarni saqlash va tiklashni hisobga olish davlat va jamiyat faoliyatining ustuvor yo'nalishlaridan biriga aylanishi kerak, chunki bu avlodlar o'rtasidagi aloqani ta'minlaydi va kelajakda iqtisodiy o'sish imkoniyatlarini kafolatlaydi.
Nisbatan kichik umumiy maydoniga (5,61%) qaramay, Qirg‘iziston Respublikasi o‘rmonlari ekologik barqarorlikni ta’minlash va iqlimni shakllantirishda asosiy rol o‘ynaydi. Qirg‘iziston Respublikasi o‘rmonlari to‘rt xil: yong‘oq, archa, archa va tekislik o‘rmonlari bilan ifodalanadi. Mamlakatdagi barcha o'rmonlar muhofaza qilinadi.
Mamlakat bo‘ylab o‘rmonlar maydonini ko‘paytirish maqsadida har yili 1000 gektardan ortiq maydonga o‘rmon ekinlari ekiladi, shundan 65-80% tog‘ yonbag‘irlarida. Tabiiy ekotizimlarni saqlashga yordam beradigan o'rmon ekinlarini ekishni ko'paytirish tendentsiyasi ekologik barqarorlikni ta'minlashning ijobiy omilidir.
O‘rmon xo‘jaligining tabiiy va xo‘jalik hisobi tizimini joriy etish bo‘yicha ishlar boshlandi. O‘rmon resurslarini hisobga olish mamlakatimiz yalpi ichki mahsulotiga o‘rmon xo‘jaligining real hissasini ko‘rsatish imkonini beradi. Shunday qilib, 2014 yilda o‘rmon xo‘jaligining mamlakat yalpi ichki mahsulotidagi ulushi 0,05 foizni, o‘rmon hisobi bo‘yicha tajriba hisob-kitoblari doirasida esa 1,24 foizni tashkil etdi. O'sish, asosan, yog'och bo'lmagan mahsulotlarni kiritish bilan bog'liq.
Bugungi kunda o'rmonlar uchun asosiy xavf mahalliy aholining tabiiy resurslardan noratsional foydalanishidan kelib chiqadi. Ekin maydonlari va yaylovlarning etishmasligi, boshqa daromad manbalarining yo'qligi mahalliy aholini hayotni saqlab qolish uchun o'rmon resurslaridan faol foydalanishga majbur qiladi. Insonning o'rmon resurslariga ta'siri doimiy ravishda ortib

bormoqda va o'rmonlarning asta-sekin tanazzuliga, so'ngra hududlarning o'rmonlarning kesilishiga olib keladi.

Oʻrmonlarning kesilishi va yerlarning tanazzulga uchrashi biologik xilmaxillikning yoʻqolishining asosiy sabablari hisoblanadi. Respublikada chorva mollari sonining barqaror o'sishi kuzatilmoqda, ularning tartibga solinmagan va tizimsiz o'tlatilishi mamlakat umumiy hududining 40 foizini va qishloq xo'jaligi erlarining 85 foizini tashkil etuvchi yaylovlar ekotizimlarining buzilishiga olib keladi; Bu muammolarni hal qilish uchun yer (ayniqsa yaylov) va oʻrmon resurslarini barqaror boshqarishga qaratilgan chora-tadbirlarni amalga oshirish zarur.

Agrotsenozlar va shahar landshaftlarining rivojlanishi tufayli dengiz sathidan 500 metrdan 1000 metrgacha balandlikdagi vodiy hududlari va tog'lararo havzalarning dasht va chala cho'llari maydonlari doimiy ravishda qisqarib bormoqda. Bu ekotizimlarda oʻsimlik va faunaning choʻl va choʻl turlari, jumladan, kamyob va yoʻqolib ketish xavfi ostida turgan turlari: choʻl oʻsimliklari, sudralib yuruvchilar, qushlarning dasht turlari, sutemizuvchilar yashaydi.

Yerdan beqaror foydalanish amaliyoti va sugʻorish suvidan qishloq xoʻjaligi maqsadlarida notoʻgʻri foydalanish salbiy oʻzgarishlarga olib keladi, botqoqlanish, shoʻrlanish yoki tuproq eroziyasiga olib keladi.

Ushbu maqsadga erishish uchun quyidagi vazifalar belgilandi: 1) tabiiy ekotizimlar yukini tartibga solish; 2) tabiiy muhitni saqlash va tiklash; 3) ekotizim xizmatlaridan barqaror foydalanish; 4) rejalashtirish va rivojlantirish jarayonlarida ekotizimlar va biologik xilma-xillikning qiymati hisobga olinishini ta'minlash; 5) aholi oʻrtasida ekologik madaniyatni va biologik turlarga nisbatan gʻamxoʻr munosabatni shakllantirish.

1) Tabiiy ekotizimlarga yukni tartibga solish.

Ushbu maqsadga atrof-muhitga ta'sirni baholash kabi rejalashtirish vositalari va biologik xilma-xillikni hisobga olgan holda rag'batlantirish choralari kabi

iqtisodiy vositalar bilan qo'llab-quvvatlanadigan sektorlar va manfaatdor tomonlar o'rtasidagi muloqot orqali erishiladi.

Choralar Qirg'iziston Respublikasining 1996 yil 26 iyuldagi 40-sonli

Qonuniga muvofiq qo'shilgan Biologik xilma-xillik to'g'risidagi konventsiya (Riode-Janeyro, 1992 yil 5 iyun) doirasida ko'rilgan chora-tadbirlar natijasida erkaklar va ayollar duch keladigan turli xil xavflarni hisobga olishga qaratilgan bo'ladi milliy va xalqaro jarayonlar doirasida gender majburiyatlari to'g'risida;

2) tabiiy muhitni saqlash va tiklash.

Ushbu chora-tadbirlar biologik xilma-xillikni saqlashga landshaft yondashuvini ilgari surish, tarkibiy ichki xilma-xillikni va tabiiy ekotizimlarning zarur doirasini, shu jumladan alohida muhofaza etiladigan tabiiy hududlarni tartibga solinadigan tabiatdan foydalanishning turli rejimlari bilan bog'laydigan ekologik yo'laklarni yaratish orqali rag'batlantirishga qaratilgan.

Eng avvalo, tabiiy ekotizimlar degradatsiyasi mezonlari, standartlari va koʻrsatkichlarini ishlab chiqish, tabiiy yashash joylarining holati, asosiy ekotizimlardagi bioxilma-xillik boʻyicha tadqiqotlar olib borish, tabiiy yashash joylarining oʻzgarishi yoki degradatsiyasi chegaralarini belgilash boʻyicha tavsiyalar tayyorlash rejalashtirilgan. Biologik xilma-xillikni saqlash monitoringi jarayoniga mahalliy aholi vakillaridan ayollar va erkaklar teng ravishda jalb etilishi rejalashtirilgan.

3) ekotizim xizmatlaridan barqaror foydalanish.

Tabiiy resurslar va biologik xilma-xillikni saqlash ulardan foydalanishdan voz kechishni anglatmaydi. Gap hozirgi va kelajak avlodlar uchun barqaror rivojlanishni taʼminlash maqsadida ulardan oqilona foydalanish haqida bormoqda. Agar bioresurslarni iqtisodiy baholash mumkin bo'lsa, ularni saqlashga investitsiyalar erishilgan foydani ko'rsatish orqali oqlanishi mumkin (ya'ni, iqtisodiyot uchun ijobiy oqibatlarni baholash yoki atrof-muhitni muhofaza qilish choralari qabul qilingandan keyin turmush sharoitini yaxshilash).

Yerdan foydalanishni rejalashtirish va oʻrmonlarni barqaror boshqarishda landshaft yondashuvini qoʻllash hamda ekotizim xizmatlarini baholash vositalarini ishlab chiqish va joriy etish boʻyicha chora-tadbirlar ishlab chiqiladi. Biologik xilma-xillik resurslarini baholashda ulardan erkaklar ham, ayollar ham foydalanishi hisobga olinadi.

Oʻrmon xoʻjaligi sohasida tajriba oʻrmon xoʻjaliklari uchun oʻrmon xoʻjaligini kompleks boshqarish rejalarini ishlab chiqish, shu jumladan boshqaruv va boshqaruv masʼuliyatini mahalliy darajaga koʻproq yuklash rejalashtirilgan. sertifikatlashtirish va markalash standartlaridan foydalanishni rag'batlantirish mexanizmlarini ishlab chiqish ko'zda tutilmoqda;

4) rejalashtirish va rivojlantirish jarayonlarida ekotizimlar va biologik xilmaxillik qiymati hisobga olinishini ta'minlash.

Ushbu chora-tadbirlar bioxilma-xillikni milliy boylik sifatida iqtisodiy baholashning umummilliy tizimini yaratishga qaratilgan. Biologik xilma-xillikni saqlash masalalari, shu jumladan biologik xilma-xillik qiymatini milliy va mahalliy rivojlanish strategiyalari, rejalashtirish jarayonlari hamda Milliy hisoblar tizimiga (Milliy hisoblar tizimiga) kiritilishi koʻzda tutilmoqda, bu esa bioxilma-xillikni saqlash va qarorlar qabul qilish jarayonida bioxilma-xillikni saqlash va barqaror foydalanish bilan bogʻliq xarajatlar va foydalarni hisobga olishga yordam beradi. Bu vazifa, shuningdek, bioxilma-xillik monitoringi sifati va hisobga olish usullarini oshirish, yangi texnologiyalar va bioxilma-xillikni saqlash boʻyicha axborot va maʼlumotlarni toʻplash va tizimlashtirish, shu jumladan elektron vositalardan foydalanishning idoralararo mexanizmini ishlab chiqishga qaratilgan. Ayollar bioxilma-xillikni saqlash milliy strategiyasi va harakat rejasini ishlab chiqishda teng darajada va samarali ishtirok etadilar.

Tojikiston Respublikasi 2023–2037-yillar uchun “Yashil iqtisodiyot strategiyasi”ni qabul qilib, atrof-muhitni muhofaza qilish, tabiiy resurslardan oqilona foydalanish va barqaror iqtisodiy rivojlanishga erishishni maqsad qilgan.

Ushbu strategiya BMTning Barqaror rivojlanish maqsadlari, Parij iqlim bitimi va boshqa xalqaro ekologik tashabbuslarga muvofiq ishlab chiqilgan boʻlib, u Tojikistonning iqlim oʻzgarishiga qarshi kurashish va energiya samaradorligini oshirish borasidagi harakatlarini muvofiqlashtiradi.

Strategiyaning asosiy yoʻnalishlari quyidagilardan iborat:

1. Qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanishni kengaytirish – Tojikiston Respublikasi elektr energiyasining 90 foizdan ortigʻini gidroenergetika orqali oladi. Strategiya ushbu salohiyatdan yanada samarali foydalanish va kichik GESlar (gidroelektr stansiyalar) qurishni koʻzda tutadi.
2. Energiya samaradorligini oshirish – sanoat va kommunal sektor uchun energiyani tejash boʻyicha texnologik modernizatsiya dasturlari ishlab chiqiladi.
3. Ekologik toza qishloq xoʻjaligi – agrotexnika jarayonlarida zararli kimyoviy vositalarni kamaytirish, organik dehqonchilik usullarini qoʻllash targʻib qilinadi.
4. Atrof-muhitni muhofaza qilish – suv, havo va yer resurslarini ifloslanishdan asrash, chiqindilarni boshqarish tizimini rivojlantirishga alohida e’tibor qaratiladi.
5. Ekologik ta’lim va xabardorlikni oshirish – aholining ekologik madaniyatini shakllantirish, maktab va universitetlarda yashil iqtisodiyot fanlarini joriy qilish rejalashtirilgan.
6. Xalqaro investitsiyalarni jalb etish – Yashil loyihalarga xalqaro moliyaviy institutlar (masalan, Jahon banki, Yevropa tiklanish va taraqqiyot banki) tomonidan qoʻllab-quvvatlash kutilmoqda.

Strategiyaga muvofiq, Tojikiston hukumati 2037-yilga qadar elektr energiyasining kamida 98% ini qayta tiklanuvchi manbalardan olish, chiqindilarni qayta ishlash darajasini 40% ga yetkazish va sanoat sohasida karbonat chiqindilarini 30% ga kamaytirishni rejalashtirmoqda.

Shuningdek, ushbu strategiyaning ijrosini ta'minlash uchun milliy yashil fond tashkil etiladi va "yashil sertifikatlash tizimi" joriy etiladi. Bu esa, korxonalar va loyihalarni ekologik mezonlar asosida baholash imkonini beradi.

Tojikistonning geografik va gidrologik sharoitlari uni mintaqada yashil energiya yetkazib beruvchi asosiy davlatga aylanishi uchun katta imkoniyatlar yaratadi. Shu bois, 2023–2037-yillardagi strategiya nafaqat ekologik xavfsizlikni ta'minlaydi, balki Tojikiston iqtisodiyotining eksport salohiyatini ham oshirishi kutilmoqda.

Yashil iqtisodiyot dasturlarining muvaffaqiyatli amalga oshirilishi quyidagi omillarga bogʻliq: hukumat siyosati, xalqaro hamkorlik, texnologik rivojlanish va aholining ekologik madaniyati. Markaziy Osiyo davlatlari bu yoʻnalishda bir qator muammolarga duch kelmoqda:

• Texnologik infratuzilmaning past darajasi;
• Moliyalashtirishda xalqaro resurslarga bogʻliqlik;
• Yashil iqtisodiyotni targʻib qiluvchi qonunchilik bazasining cheklanganligi;
• Raqamli texnologiyalarni keng joriy etishning sustligi.

Shu bilan birga, istiqbolli imkoniyatlar ham mavjud:

• Yevropa Ittifoqi va Osiyo Taraqqiyot Banki kabi tashkilotlar tomonidan moliyaviy koʻmak;
• Ekologik toza mahsulotlarga global talab ortib bormoqda;
• Mintaqaviy hamkorlik orqali yagona yashil texnologiyalar bozorini shakllantirish imkoniyati mavjud.

Xulosa va tavsiyalar

Markaziy Osiyo mamlakatlarida yashil iqtisodiyotga oʻtish boʻyicha sezilarli siljishlar kuzatilmoqda. Har bir mamlakat oʻz resurslari va imkoniyatlaridan kelib chiqib, bu borada oʻz strategiyasini shakllantirgan. Kelgusida mintaqaviy va

xalqaro hamkorlikni kuchaytirish, texnologik transformatsiyani rag'batlantirish va ekologik ta'limni kuchaytirish muhim ahamiyat kasb etadi.

REFERENCES

1.http://www.portalihuquqi.tj/publicadliya/view_qonunhoview.php?showdetail=&asosi_id=26590

2. Umurzakov, B., and M. Vohidova. "The need to create economic integration in Central Asia." Journal of Legal Studies 6.2017 (2017): 54-69.

3. Khasanovna, V. M. "Development of transboundary trade and economic relations in Central Asia." Central Asian Journal of Innovations on Tourism Management and Finance 1.4 (2020): 24-34